

обставини справи, що дало можливість перевірити дії «Арапа». При розборі цієї справи в Сумському окружному суді 20 жовтня 1911 року, усі обвинувачені відмовилися від зізнання і не визнали себе винним в приписуваному їм діянні. Товариш прокурора Подгурський в обвинувальній промові ґрунтував, між іншим, обвинувачення на вказівках, даних «Арапом», «як безмовним і добросовісним свідком».

Захисник обвинувачених, присяжний повірений Громеко в іронічному тоні намагався переконати присяжних засідателів в тому, що вказівки собаки не мають ніякого значення, оскільки закон не допускає собак свідками і «що собача душа темна, куди захоче, туди і поведе». Товариш голови окружного суду Педанов в резолютивній частині промови роз'яснив присяжним засідателям, що вказівки захисника неґрунтовні, оскільки закон допускає всякі способи до розкриття злочинів, що собака-сищик у боротьбі із злочинністю приносить безперечну користь і зроблені нею розкриття підтверджені судовим слідством. Присяжні засідателі визнали Бабенка, Леоненка і Підвального винними у вбивстві Єсипенкових, давши останньому обвинуваченому поблажливість, як неповнолітньому (19 років). Окружний суд засудив до каторжних робіт Бабенка і Леоненка на 10 років і Підвального на 6 років і 8 місяців» (2, с. 11).

Список бібліографічних посилань:

1. Греченко В. А. Професійна підготовка поліцейських кадрів на українських землях Російської імперії на початку ХХ ст. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2013. С. 50-58.

2. Отчет о деятельности полицейских собак питомника Харьковского сыскного отделения за 1911 год. Харьков: тип.«Художественный труд» Р. Радомышльского, 1912. С. 18.

УДК 343. 13

Василь Васильович ЗУБЕНКО,

професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЧАСІВ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Традиції правоохоронців Київської Русі та їх послідовників на теренах України отримали свій розвиток у часи козацької доби. Запорожжя, що своїм соціально-економічним устроєм у цілому відповідало європейським реаліям XVII-XVIII ст., вписало одну з найяскравіших сторінок героїчного літопису України. Козацький ідеал – вільна праця вільних людей на вільній землі – і нині є актуальним положенням при визначенні державно-політичних орієнтирів українського суспільства (1).

На Запорожжі не існувало писаного права. І основою державного устрою було звичаєве право, окремі норми Литовського статуту, Магдебурзького права, деякі положення українсько-російських договорів, гетьманські універсали та рішення уряду Гетьманщини-України (2). Всі ці кодекси, закони та підзаконні акти не були взаємоузгодженнями, що створювало певні труднощі у дотриманні правопорядку.

Процес витіснення звичаєвого, неписаного права проходив складними шляхами, і лише поступово державне, писане витісняло звичаєве, неписане. Лише в останні роки існування Січі певні положення законодавства дістали письмове оформлення (3).

Варто підкреслити, що неувага до законодавчого закріплення тогочасних правових реалій була властива всій козацькій державності. Скажімо, у державі Б. Хмельницького не все завойоване шаблею було закріплено пером. Це мало негативні наслідки для соціально-політичного розвитку України.

І все ж таки певні писані правові норми, зокрема й щодо законодавчого регулювання правоохоронної діяльності, існували. Наприклад, у 1762 р. було «сделано письменное и круговое обязательство впредь в войске запорожском всегда содержать и сохранять нерушимо утвержденные прежним войсковым приговором добрые порядки, а именно искорененного воровства к умножению не допускать». В 1764 році з метою боротьби зі злочинністю було ухвалено зафіксовані положення, що посилювали відповідальність за крадіжки і зберігання краденого, забороняли брати винних на поруки і навіть у кошового відбирали право на милування злочинців (4).

Певні функції правоохоронної діяльності здійснювали кошовий отаман, військовий суддя, військовий пушкар, військовий довбиш, безпосередньо ж очолював її військовий осавул. Його функції в цій царині були практично тотожні функціям міністра внутрішніх справ чи міністра поліції. Він проводив слідство у цивільних та кримінальних справах, контролював виконання судових вироків, очолював команди, що стежили за громадським порядком, охороною шляхів і хуторів, переслідував розбійників, злодіїв та грабіжників, організовував прикордонну сторожу (5).

Нерідко осавули отримували спеціальні накази та інструкції. Так, у 1754 р. кіш видав осавулові Петру Калнишевському спеціальну інструкцію про розшук грабіжників і розбійників.

Заступником осавула був підосавул (його обирали на раді), який розшукував, супроводжував небезпечних злочинців та був присутнім при виконанні вироків.

Значні правоохоронні функції були у компетенції паланкової старшини. Так, паланковий полковник очолював паланковий суд, мав широку адміністративно-поліцейську владу на території паланки, стежив за дотриманням чинного законодавства, опікувався розшуком злочинців і проведенням слідства тощо (6).

Безпосередньо виконання поліцейських функцій було в компетенції паланкового осавула: він проводив слідство за кримінальними та цивільними справами, виконував судові вирoki, опікувався організацією охоронної служби (польової сторожі), одним із завдань якої був розшук злочинців.

Значна роль належала паланці у розшуковій та кримінально-процесуальній діяльності з кримінальних справ, бо аналогічні дії у цивільних справах здійснювались козащими та селянськими громадами. Проте юрисдикція паланки не поширювалась на злочини та правопорушення старшини, навіть колишньої.

На виконання вказаних функцій (як і на всю правоохоронну діяльність) значно впливало законодавство і відповідна практика Російської імперії. Цей вплив особливо посилювався за часів Нової Січі (1734-1775 рр.), коли Запорозжя поступово інкорпоровалось до Російської імперії. І хоча в цілому право на

Запорозжі зберігало свій національний характер, заперечувати російський вплив не можна (7).

Наприкінці XVII ст. у Російській імперії відбувається рішучий поворот до розшукового характеру процесу з притаманними йому методами і засобами встановлення істини.

Розшук передбачав як розслідування справи всіма засобами, так і особливу форму судочинства – слідчий процес. Продовжують використовуватись чинні на той час засоби збирання доказів – свідчення, обшуки, використання документів. З 1715 року російське законодавство впроваджує поняття таємності отримання і використання доказів, а очну ставку кваліфікує як самостійний спосіб збирання доказів, детально регламентує отримання письмових доказів. Отже, у практиці роботи російських правоохоронців поступово відбувалось емпіричне накопичення знань про криміналістичні засоби й методи боротьби зі злочинністю, продовжувалось розмежування компетенції судових і поліцейських органів. У ці часи західноєвропейський вплив на діяльність запорозьких правоохоронців доходив опосередковано, через Росію.

Цілком слушно головні зусилля правоохоронців спрямовувались на боротьбу з крадіжками, грабіжництвом та бандитизмом. Поступово викристалізовувались певні форми та методи їх діяльності щодо розкриття злочинів та розшуку злочинців, які в подальшому будуть предметом нашого наукового дослідження.

Список бібліографічних посилань:

1. Зубенко В. В. Родік Л. М Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової та слідчої діяльності. Судова та слідча практика. 2016. Вип.2. С. 62-70.
2. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині 17-18 ст.: кордони, населення право. К., 1996. С. 133.
3. Гурбик А. Правові відносини та судочинство в Запорозькій Січі. К., 1993. С. 29
4. Голобуцький В. О. Запорозька Січ в останні роки свого існування. 1734-1775. К., 1961. С. 18-19, 95, 150-152.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2-х т. К.: Либідь, 1995. С. 126.
6. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ 1713-1776. Вид друге, доп.і випр. К., 1994. С. 27, 34, 117.
7. Кузьмічов В. С. З історії розвитку знання про криміналістичні засоби і методи слідчої діяльності. Науковий вісник Академії внутрішніх справ. 1996. № 1.